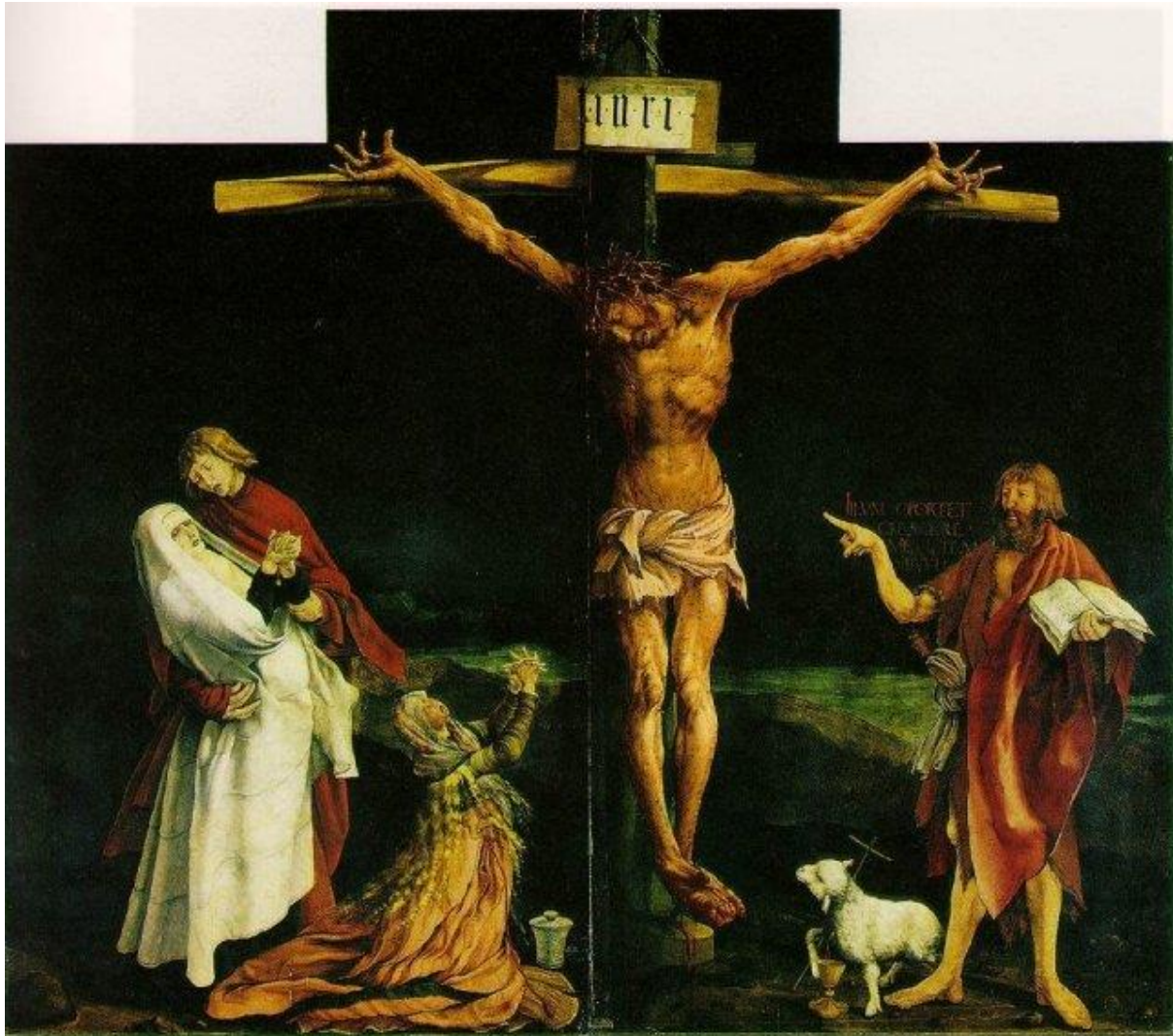

Verkondiging

Gemeente in de Heer Jezus Christus,

In de studeerkamer van de twintigste eeuwse kerkvader Karl Barth hing levenslang een reproductie van het altaarstuk van Isenheim, geschilderd door Matthias Grünewald. Op dat kruisigingstaferaal - en het spijt me dat ik het u nu niet even kan laten zien - bevindt zich aan één van de zijden van de gekruisigde Jezus, Johannes de Doper. Met een meer dan levensgrote wijsvinger - daarom valt ook alle aandacht op die vinger - wijst hij van zich af. Verwijst hij naar Jezus. Hij is het. Om hem gaat het. Zijn ogen houden daarbij ons, de kijker, nauwlettend in de gaten. Alsof hij zeggen wil: let absoluut niet

langer op mij dan strikt noodzakelijk is. Het gaat niet om mij! Het draait om hem. Maar naar wie wij moeten kijken, is, zeker bij Grünewald, een uitgemergeld, gemarteld lichaam aan een kruisstaak in een verduisterd landschap. Nauwelijks meer een mens.

Brave navolgers van Barth hebben er natuurlijk in gezien dat Barth zich met Johannes identificeerde. Dat ook Barth van zich af wees en het enkel over Christus wilde hebben. En dan vooral - om het met Paulus te zeggen - dien gekruisigd. Helemaal onwaar is dat niet maar het steekt toch nog wel een spade dieper.

Vorige week - daar zijn geen opnamen van, dat is dan weer niet goed voor mijn ego - sprak ik met u over een opiniestuk van Bas Heijne. Daarin viel hij fel de egocultuur van onze dagen aan. Eigenlijk draait alles om ons zelf en is het andere en de ander eerst en vooral een illustratie bij het eigen ik. Hij verwees naar de stijgende populariteit van Twitteraccounts als 'how can I make this about me', hoewel dat op zichzelf eigenlijk eerst en vooral een kritiek daarop is. Maar de voorbeelden daarop zijn inderdaad lachwekkend en zelfs pijnlijk. Met als voorlopig dieptepunt wel een bevallig geklede dame, toegegeven: in het zwart, die met getuite lippen voor de kist van haar gestorven grootvader poseert en ons meldt dat ze heel verdrietig is. Maar Heijne zet nog wel een stap verder door te stellen dat ons lachen daarover het maatschappelijke probleem fundamentele probleem niet oplost. Er loopt een lange lijn van onze Verlichtingscultuur waar de zucht naar authenticiteit via de roemruchte jaren zestig van de vorige eeuw heeft geleid naar de huidige narcistische wenteling rondom het eigen ik. Heijne komt niet echt tot een oplossing. Maar hij heeft in ieder geval al meer gezegd dan ik als dominee dezer dagen zou durven.

Partijen uit Jeruzalem sturen priesters en Levieten naar Johannes. Hij is *the new kid in town*. De rijzende ster. Hij maakt in snel tempo naam. Dat loopt in

de gaten en het is niet uit te sluiten dat er ook narigheid van komt. Dan kun je een paar dingen doen. Je kunt proberen om het nieuwe, de oproer, met harde hand neer te slaan. Laat ons zeggen, de oostblokoplossing van vandaag. Zo zal het Johannes vergaan bij de overige evangelisten als politiek slachtoffer van koning Herodes. Je kunt ook proberen om de verschijning van Johannes een vaste plaats te geven in jouw wereldbeeld. Zodat er eigenlijk ook niets schokkends gebeurt. Dat lijkt de inzet van deze priesters en Levieten uit Jeruzalem te zijn. Zij willen Johannes plaatsen in hun vigerende theologie en wereldbeeld. Kennelijk mag hij Elia zijn. Of een of andere profeet. Maar Johannes zegt vooral wie hij niet is. En zijn antwoorden worden steeds korter. Hij zegt dat hij in ieder geval de Gezalfde, de messias, zelf niet is. Elia dan? Dat ben ik niet? De profeet? Mozes bijvoorbeeld? Nee! Er breekt paniek uit. We moeten toch echt met een antwoord aan de boven ons gestelden terug. We kunnen niet terug met ontkenningen of enkel nog meer vragen. Antwoorden willen wij zodat iedereen weer rustig kan slapen.

Maar Johannes blijft wijzen, als op het altaarstuk van Isenheim. Het gaat niet om hem. *How can I make this not about me.* Het gaat om iemand die komt. Die er eigenlijk al is maar van wie wij niet weten. Omdat hij eigenlijk al van meet af het aanzien niet waard is. Of althans: van alles doet en zegt wat wij niet willen en niet begrijpen. Wat bij ons ergernis en weerstand veroorzaakt. Want dat lijkt met name in het evangelie volgens Johannes wel steeds de rode draad te zijn: de enorme discrepantie tussen wat Jezus zegt en doet en hoe zijn omgeving daar steeds op reageert. Er is iets wat wij niet willen horen. Wat ons steeds dreigt te ontgaan. Terwijl naar het inzicht van Johannes, daarmee alles wordt gezegd en gedaan. Het is de kern van alles waar Johannes naar verwijst en zijn vinger op legt. En daarvan horen wij de volgende dag, als het donker weg is en het morgen is geworden.

‘Zie’, zo zegt Johannes, ‘als hij Jezus ziet staan: ‘zie het lam Gods dat de zonden der wereld wegdraagt’.

Hooguit zingen we ervan. Dan vinden we het wel mooi. Maar we zeggen het eigenlijk nooit meer in de kerk. Ook ik niet. Heel vroeger hoorden we er wel eens van. Maar we hebben er eigenlijk allang afstand van genomen. Het had iets met verzoening te maken. Met verzoenend bloed. Maar het was eigenlijk een akelig verhaal. Waar we gelukkig als moderne, autonome mensen helemaal aan voorbij zijn. We doen het liever zelf. We zitten liever zelf aan het stuur. En in moderne kerken hoor je er al helemaal niet meer van. En ik ben er ook al wat zuinig mee. Het bevalt ook ons niet zo goed, voor zover we er wat van weten. Een God die boos is en bloed wil zien. En daarom zijn eigen zoon als offerlam slacht. Wat is dat voor een God? We hebben niet zoveel zin in een dergelijke God. En eigenlijk is dat ook precies zoals ik er zelf ook in zit.

Jaren geleden schreef mijn leermeester Ted van Gennep, bepaald niet zonder zelfspot, hoe hij het ooit als jong domineetje gebracht had tot de roemruchte Kring in Amsterdam. Zelf ben ik daar één keer geweest. Maar nooit meer teruggevraagd omdat ik niet zoveel goeds te melden had over een merkwaardig theologisch brouwseltje van één van haar leden. Maar genoeg over mij. Van Gennep bracht het zelfs tot de roemruchte herentafel, verzameld rondom Harry Mulisch himself. Toen hij in de gaten had dat daar een domineetje rondliep - het was in de tijd van voer voor psychologen en hij hield zich nogal met godsdienst bezig, richtte hij even kort het woord tot hem en zei: 'Ziedaar, het lam Gods dat de zonden der wereld wegneemt. Weet u, daar heb ik helemaal geen zin in, dat iemand mijn zonden wegneemt. Dat doe ik zelf wel.' Van Gennep kon alleen maar stamelen dat dit standpunt niet bijster origineel was, dat Marsman ook al zoiets had gezegd. Maar ik vrees dat dit voor hem ook wel het einde van de Kring zal hebben betekend.

Toch intrigeert het me dat bij uitstek iemand als Mulisch hier zo tegen te hoop liep. Wat chargerend gezegd, zouden we kunnen stellen dat wij in ons huidig tijdsgewricht allemaal kleine Harry Mulischen op onze eigen vierkante meter

zijn geworden. Wat hier gezegd wordt, al kunnen wij er niet helemaal onze vinger achter leggen, bevalt ons niet. Het bedreigt eerder onze vrijheid, onze autonomie dan dat het ons helpt.

Zolang we nog in het beeld gevangen zitten van een God-die-bloed-wil-zien, geef ik onszelf en Harry Mulisch helemaal gelijk. En eerlijk gezegd, helpen voor mij ook allerlei oudtestamentische verduidelijkingen niet. Dat lam zou dan het pesachlam van Egypte zijn geweest dat het volk van God van de doodsengel redde in de nacht dat alle eerstgeborenen stierven. Of het lam staat voor de zondebok die in het oude Israël ter reiniging van hun zonden in de woestijn werd gestuurd. Het helpt mij niet. De parallellen kloppen ook niet: het blijft steeds iets wat mensen moeten doen en ondernemen om goden of demonen gunstig te stemmen. De uitnemende joodse nieuwtestamenticus - en dat zijn natuurlijk de besten - Geza Vermes onderzocht al deze passages nauwkeurig en wijst ze - met medeneming van veel rabbijnse literatuur - allemaal af. Maar bij één blijft hij staan. Een parallel die ik nu juist persoonlijk het ingewikkeldste bijbelverhaal vind dat ik ken: het offer van Abraham van zijn zoon Isaak in het boek Genesis. Het helpt enigszins dat in de joodse traditie nooit de nadruk op Abraham en zijn offervaardigheid wordt gelegd maar op Isaak. Het verhaal heet dan ook in de joodse traditie: de binding van Isaak. Inderdaad blijken er nogal wat joodse commentaren te bestaan, die fantasievol aanvullen hoe offervaardig Isaak was en min of meer Abraham bewoog om diens offer toch door te zetten. Maar ook dat helpt me allemaal niet. Ik blijf het een bloeddorstig verhaal vinden en hou er helemaal niet van als mensen zo offervaardig zijn. Volgens mij leidt dat nooit tot veel goeds. Totdat Vermes de zaak geniaal omdraait en zegt: de kern van het nieuwtestamentisch denken is nu juist dat God zelf bereid is om zich voor zijn mens, voor de wereld op te offeren. Het gaat hier niet om een mens of bijvoorbeeld om Abraham, die voor de zoveelste keer iets moet doen om God tevreden te houden. Maar het is God die iets doet. Niet wij, niet de mens staat centraal. *We can not make this about me!* Ook niet de mens in zijn zo

grenzeloze liefde voor God dat hij offert wat hem het liefst is, zoals Abraham dat doet en bewijst. Maar het is God zelf, die het absoluut ongelooflijke doet, door terwille van de wereld waarin wij leven en de mens die daarin rondgaat, op te geven wat hem zelf het allerliefst is: zichzelf. God wist zichzelf uit!

En wij willen dit niet waar hebben. Inderdaad, met dat oude woord van Marsman: wij verdommen het dat een ander voor ons intreedt. Wij weigeren dit geschenk en stikken er liever in dan dat wij dat aanvaarden. En dat is inderdaad merkwaardig. Wij gaan nog liever ten onder. Wij vertellen ons nog liever Promethiaans en Herculisch aan de wereld dan dat wij ons overgeven aan de liefde van God. Misschien gaat het nog veel te goed met ons, zolang wij in de Kring of in de kring van ons eigen leven nog heel parmantig zitten te wezen. Misschien snappen wij het pas een beetje als het niet meer gaat. Pas als bij ons het water aan de lippen staat. Pas als wij zelf nauwelijks meer een mens zijn.

Niet dat hij dat nou meteen was, geen mens. Maar toch heeft een andere Nederlandse schrijver dat geheim van God wel geraden. Hij had er in ieder geval verlangen genoeg naar. Toen Gerard Reve wilde overgaan tot de Rooms Katholieke kerk, schreef de bisschop hem de noodzakelijke Doopcatechese voor. Bijna als bewijs dat God wel degelijk bestaat, had de bisschop de geniale inval om Reve dat te laten volgen bij de grote Amsterdamse nieuwtestamenticus Ben Hemelsoet. In een nawoord bij *Moeder en Zoon* lezen wij de volgende, diepzinnige dialoog na één van deze catechisatielessen:

‘We waren gedrieën nog wat blijven nazitten. ‘Als U het goedvindt,’ sprak ik opeens met onvaste stem tot professor Hemelsoet, ‘dan zou ik nu U iets willen vragen... iets dat mij, nou ja, wel eens bezighoudt... Maar misschien weet U er geen antwoord op.’

‘We kunnen zien,’ zeide professor Hemelsoet monter.

‘Kijk,’ sprak ik. ‘In Jesus Christus zijn God en Mens op volmaakte en onlosmakelijke wijze voor eeuwig in één Persoon verenigd. Is dat zo, of is dat niet zo?’

‘Dat is zo,’ moest professor Hemelsoet mij toegeven.

‘Goed,’ vervolgde ik. ‘Maar nu geen uitvluchten. Als Hij waarlijk God is... als Hij dat dus is... als dat waar is... Wie was het dan, Die aan de vooravond, in de hof van Getsemane, bang was... Die aarzelde... die twijfelde... Die de Dood aan het kruis vreesde...? Ik bedoel: Wie was het dan, Die daar, in Zijn doodsangst... door een engel gesterkt moest worden...?’ Ik haalde diep adem. ‘Wie anders was dat... dan God Zelf, Die wanhoopte, en Die aan Zichzelf twijfelde...?’

‘Dat is wat de Kerk ons leert,’ sprak professor Hemelsoet.’

Naar deze God wijst Johannes. En hij, Johannes, kijkt ons aan. Of wij bereid zouden zijn ook van onszelf weg te kijken om iets te zien van de oneindige liefde Gods die ons ten deel is gevallen en waaruit wij heel ons leven zouden kunnen leven.

Amen.